

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Архипова С.П., к. пед. н., професор, Майборода Г.Я., к. пед. н., доцент

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

У статті аналізується питання щодо оптимальної організації навчання соціальних педагогів в умовах трансформування освітнього простору України відповідно до вимог Болонської декларації. Розглядаються концептуальні ідеї підготовки фахівців соціальної сфери, завдання, що постають перед вишами, та інші проблеми.

Ключові слова: соціально-педагогічна освіта, виші, Болонський процес, організація вищої освіти.

Архипова С.П., Майборода Г.Я. ОПТИМИЗАЦИЯ СТРАТЕГИИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА / Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Украина.

В статье высказываются идеи относительно оптимальной организации обучения социальных педагогов в условиях трансформации образовательного пространства в соответствии с Болонской декларацией. Рассматриваются концептуальные идеи подготовки специалистов социальной сферы, задачи, которые ставятся перед вузами, и другие проблемы.

Ключевые слова: социально-педагогическое образование, вузы, Болонский процесс, организация высшего образования.

Arhipova S.P., Majboroda G.Ja. THE IMPROVEMENT OF THE SOCIAL PEDAGOGICS EDUCATION STGATEGY IN THE COTEX OF BOLONSKY PROCESS / Cherkassi national university Nat of B. Hmelnitskiy, Ukraine.

The article is about optimisation of the education of social pedagogues under the condition of the transformation of the educational environment according to the Bologna Declaration, conceptual ideas of training of specialists for human services at the frame of the system of high education.

Key words: social-pedagogical education, universities, Bolonskiy process, high education's organisation.

Суперечливий розвиток цивілізаційних процесів і соціальних відносин у кінці ХХ на початку ХХІ стст. проявляється в економічних кризах, екологічних катастрофах, соціальних, національних і релігійних конфліктах, кризі сім'ї, зростанні злочинності, кризі моральних засад значної частини населення та інших негативних явищ. Усе це дозволяє багатьом ученим і діячам сучасних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Рада Європи та ін.) правомірно говорити про загальну кризу теорії прогресу і, зокрема, про кризу культури і освіти.

Суспільство і освіта діалектично взаємопов'язані. Тому при всій різноманітності кризових явищ у суспільстві та їх негативному впливі на освіту цей важливий соціальний інститут при наявності загальної стратегії з державними соціальними службами і своєї власної концепції розвитку, можуть виступати як один із факторів, які впливають на життєдіяльність соціуму, сприяти регулюванню соціальної поведінки індивідів і соціальних груп, гармонізації і стабілізації соціокультурних і міжособистісних відносин [1].

Саме тому виникла потреба підготовки фахівців високого рівня кваліфікації для соціальної сфери, задовольнити яку можна лише за умови оптимізації стратегії соціальної освіти, її спеціалізації і технологізації.

Питанням професійної підготовки і професійного становлення соціальних педагогів та соціальних працівників присвячені роботи Л. Міщик, І. Миговича, М. Лукашевича, Г. Лактіонової, В. Поліщук, С. Марченко, В. Сагарди та інших.

Результати аналізу наукової літератури і стану підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників у вищих навчальних закладах переконують, що

проблема удосконалення підготовки фахівців для соціальної сфери у контексті Болонського процесу не знайшла належного висвітлення в працях науковців, хоч приєднання України до Болонського процесу дає новий імпульс модернізації вищої професійної освіти, відкриває додаткові можливості для підвищення якості професійної підготовки фахівців.

Тому метою нашої статті є аналіз умов оптимізації соціально-педагогічної освіти в контексті Болонського процесу, її спеціалізації і технологізації, а також готовності студентів до навчання в нових умовах.

Реформування національної системи вищої освіти в сучасних умовах пов'язують з входженням України у загальноєвропейський освітній простір та пошуком шляхів реалізації ідей Болонського процесу. Але вважається, що Болонський процес сам по собі не причина, а наслідок тих змін, які відбуваються у світі у різних сферах життєдіяльності.

Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог, щораз наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу, на що спрямовані зусилля багатьох учених і практиків (А.М. Алексюк, Я.Я. Болюбаш, І.І. Бабич, В.В. Грубілко, С.І. Гончаренко, В.К. Кремінь, В.А. Козаков, М.Б. Євтух, С.О. Сисоєва, М.Ф. Стенко, Л.Л. Таважнянський та інші) [3; 4].

Інновації починаються з прийняття людиною вимог, поставлених перед сучасним суспільством, з усвідомлення нових стосунків, які виникають у суспільстві. З іншого боку, відбуваються зміни в характері і змісті вимог, які людина ставить до життя, до суспільства.

Провідною ідеєю, яка зафіксована у Болонській декларації, є ідея запровадження індивідуально орієнтованого навчання або елементів так званого Болонського процесу. Його вплив у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери має бути спрямований на подолання існуючих певних недоліків, зокрема:

- неадекватність реакцій фахівців соціальної сфери на нестандартні соціально-педагогічні ситуації;
- значні труднощі у соціально-педагогічному спілкуванні;
- слабкий прояв внутрішніх стимулів до саморозвитку, само становлення, самоудосконалення;
- низький рівень активності і творчості;
- недостатній рівень професіоналізму у вирішенні соціально-педагогічних проблем тощо.

Стратегію соціальної освіти в контексті Болонського процесу визначено потребами формування нової генерації соціальних педагогів та соціальних працівників – носіїв і джерел соціальної та професійної діяльності, високої культури, інтелектуальних, з розвинутими індивідуальними здібностями і реалізованими потенційними можливостями; яскравих особистостей, гуманних, спроможних концептуально осмислювати та проектувати власну соціально-педагогічну діяльність і забезпечувати її продуктивність; обізнаних в існуванні різних механізмів розуміння іншої людини; готових брати на себе відповідальність і відстоювати власну позицію; соціальних педагогів, соціальних працівників, які володіють оптимальними технологіями соціально-педагогічної діяльності [7, 11].

Умовами реалізації стратегій спеціальної освіти є формування власної позиції майбутнього соціального педагога і соціального працівника під впливом вибору і реалізації кожним студентом індивідуальної траєкторії отримання освіти, в якій

інтегрується власне освіта, її рефлексія, обговорення студентами разом з викладачем освітніх ситуацій, спільна пошукова і науково-дослідна робота.

У найзагальнішому вигляді система вищої освіти повинна бути:

- гнучкою, швидко реагувати на зміни в економічному та соціальному житті, які нарастають прискореними темпами;
- відкритою, розвиватися у взаємодії з іншими системами;
- орієнтованою як на професійне, так і на особисте становлення фахівців;
- здатною стати базовою для професійної підготовки і основою для неперервної освіти, самоосвіти і самоудосконалення;
- мати розвинену структуру додаткової професійної освіти і багато іншого.

Технологія підготовки фахівців соціальної сфери ґрунтується на таких концептуальних ідеях:

- в основі змісту підготовки соціальних педагогів за новою технологічною системою лежить оволодіння досвідом соціально-педагогічної діяльності; навчально-професійна діяльність студентів виступає інтегруючим фактором усієї системи підготовки;
- логіка навчального процесу будується за схемою — від практики, суб'єктивного досвіду до теоретичних узагальнень;
- активне оволодіння досвідом соціально-педагогічної діяльності відбувається поетапно і системно (безвідривна практика уже на першому курсі; залучення до волонтерської діяльності з перших тижнів перебування в університеті; громадська діяльність; участь у роботі студентської соціальної служби; різні види практик тощо);
- створення альтернативи для самостійного вибору (спільні роздуми; спонукання до самоаналізу; звернення до досвіду старшокурсників, випускників, поради; підказки; схвалення дій; навіювання тощо);
- запровадження у навчальний процес нетрадиційних форм навчання (узагальнюючі лекції, різноманітні тренінги, які часто проводяться спільно з практичними працівниками; практичні заняття по розв'язанню педагогічних задач і аналізу соціально-педагогічних ситуацій; семінар-гра; семінар-аукціон; лекція з помилками; ділові ігри; конференції; діагностичні заняття і т. п.);
- розвиток соціального досвіду в умовах соціокультурної діяльності у ВНЗ;
- пізнання соціально-педагогічної дійсності на основі систематичного, планомірного спостереження і аналізу соціально-педагогічних ситуацій; включення студентів у процес самоосвіти і самовиховання; залучення студентів до творчої діяльності, до науково-дослідної роботи;
- налагодження та підтримка зв'язків, які спрощують потрібну взаємодію сторін навчального процесу (навчальний заклад-соціальна установа, соціальна установа-клієнт, клієнт-студент, студент-супервізор, супервізор-навчальний заклад, супервізор – соціальна установа, навчальний заклад – студент, студент – соціальна установа).

Аналізуючи умови реалізації стратегії соціальної освіти в сучасних умовах, слід назвати три характеристики Болонського процесу, які, з одного боку, враховують зміни психології нового покоління, а з іншого – сприяють запровадженню і розповсюдженню таких змін. Це, по-перше, усвідомлення незворотності того, що відбувається, по-друге, становлення нової моделі інтелекту студентів і, по-третє, формалізація освітньої діяльності [2].

Упровадження Болонської системи спрямоване, по-перше, не тільки на досягнення кожним студентом запланованих результатів, а й на створення умов, необхідних для цього; по-друге, на виявлення та розвиток особистісних якостей майбутніх фахівців, їхнього мислення, пізнавальних здібностей, навичок самостійного набуття знань з метою якісної підготовки до майбутньої соціально-педагогічної діяльності та суспільної життєдіяльності.

Найбільш критичним і несподіваним для наших студентів стало явище, яке приховується під назвою «накопичувальна система оцінювання».

Справа в тому, що для нашого менталітету в цілому характерним є уявлення про те, що все в житті можна змінити, «життя почати спочатку», «виправити помилку(оцінку)» і т. п. У традиційному освітньому процесі це знаходить відображення у наступному: можна пропускати заняття, а потім все вивчити і скласти екзамен, якщо не склав екзамен з першого разу, то є ще дві спроби; можна переписати контрольну; можна «двійку» виправити на «четвірку» і т. п.

При переході до Болонської системи виявилось, що нічого не можна закреслити, відмінити, виправити. Віднині все, що робить студент у навчальному процесі, назавжди залишається з ним і супроводжує його весь період навчання. За кожен вчинок потрібно нести відповідальність, шукати, як компенсувати його негативні наслідки, думати, що зробити, щоб знову не опинитися в халепі.

Перехід на Болонську систему став справжнім відкриттям як для наших студентів, так і для викладачів: викладачам не потрібно більше говорити про підвищення відповідальності, про необхідність самостійності, активності, не потрібно закликати до цього. Виявилось, що нова система організації навчальної праці і її оцінка сама, своїми принципами сприяє усвідомленню власної відповідальності студента за його сьогоденний статус і майбутню кар'єру.

Як показує досвід, студенти: а) стали більш відкриті для навчання і активно включаються у взаємодію і співробітництво з іншими учасниками навчального процесу; б) отримують більше можливостей для аналізу власної діяльності і реалізації власного потенціалу; в) можуть практично підготуватись до того, з чим у майбутньому їм прийдеться зіткнутися у процесі професійної діяльності і в житті.

Якщо під Болонським процесом розуміти завдання впровадження особистісно-орієнтованого навчання, в рамках якого, в ідеалі, кожен студент буде шукати свою власну освітню траєкторію, то студенти в силу особливостей свого мислення, для якого характерні різноплановість процесів мислення, багатоканальність одночасного сприймання інформації, створення власного інформаційного середовища, готові до цього більше, ніж викладачі.

Як відомо, метою нашого входження в Болонський процес серед інших є і співвідношення освітніх систем. Для забезпечення цього співвідношення використовується формалізована шкала оцінок різних сторін освітнього процесу, яка проявляється у тому, що значимість і тривалість курсів оцінюється у кредитах, успішність студентів – у балах, процентах, буквених зображеннях (“А”, “В”, “С”, “D”), підвищенні статусу самостійної роботи – у навчальних матеріалах нового типу, нових нормативах і т. п.

Психологічний ефект такої формалізації для нас став також досить несподіваним. Студенти у своїй більшості схвалюють її. Але погоджуючись з формальними критеріями, студенти в свою чергу висувають вимоги і перед викладачами (просліджують час появи викладача в аудиторії, час витрачений на перевірку тестів, вимагають аргументації виставлених балів і т. п.). Отже, відчувши свою

відповідальність і свою роль у власній освіті, більшість студентів прагне використати її найбільш ефективно.

Перевагою Болонського процесу стає те, що сьогодні отримати якісну професійну освіту можна без перевантажень навчальних планів і з максимальною свободою вибору для студентів. І слово «вибір» тут є ключовим.

Збільшення частки і ролі вибору, свободи і відповідальності за нього сьогодні є одним з актуальних завдань розвитку вітчизняного освітнього простору. А студент сьогодні має реальне право формувати своє рішення у виборі:

- освітньої програми (бакалавр, спеціаліст, магістр);
- формату нелінійного розкладу (індивідуальне планування послідовності освітнього процесу);
- дисциплін, профілю, спеціалізації (соціальна педагогіка, спеціалізація “практична психологія”; соціальна педагогіка, спеціалізація “сімейне гувернерство”; соціальна робота, спеціалізація “соціально правовий захист” і т. п.);
- додаткових програм (у тому числі і в інших ВНЗ)(студентам надається право вибору другої вищої освіти);
- завдання для науково-дослідної роботи (участь у різноманітних конкурсах, науково-практичних семінарах, конференціях і т. п.);
- характеру і технологій самостійної роботи (студент отримує можливість не заучувати готові знання, а опановувати певні види діяльності, імітувати їх, аналізувати чужий досвід, створювати новий досвід у проектуванні і т. п.).

Тобто, врешті-решт, стає зрозумілим, що таке індивідуально орієнтовне навчання. Студент у цій системі стає більш відповідальною особою, яка має право на вибір, має право на помилку, а також несе відповідальність за всі плюси і мінуси. Це, власне, і є “реформа знизу”. Що ж стоїть за впровадженням індивідуально орієнтованого навчання або елементів так званого Болонського процесу? Як уже відмічалось, перехід на нову систему навчання безперечно буде супроводжуватися змінами усіх компонентів освітнього процесу.

Досягнення цілей Болонської декларації визначає напрями змін процесу підготовки фахівців як процесу, який розширює життєвий простір, в якому особистість буде, набуває певної “траєкторії власного руху” у відповідності з такими орієнтирами: цінності зовнішнього світу і цінності внутрішнього світу (самопізнання, самооцінка, саморозвиток).

А звідси і цілий ряд завдань, які сьогодні повинні вирішувати вищі навчальні заклади:

- забезпечення неперервності професійної освіти, наступності освітніх програм різного рівня;
- здійснення взаємодії з метою забезпечення доступності, підвищення якості професійної освіти;
- створення навчально-методичного забезпечення, яке б супроводжувало вибір майбутнього фахівця;
- створення і запровадження сучасних засобів контролю за якістю освіти на усіх рівнях і ступенях системи неперервної професійної освіти;
- перехід на модульну структуру змісту освітньої програми, а також перехід на кредитно-залікову систему;
- створення і впровадження інноваційних освітніх програм, які відображали б пріоритетні напрями розвитку науки і забезпечували б підготовку фахівців світового рівня;

- розвиток інфраструктури ВНЗ, оновлення освітнього середовища; структури управління навчальним процесом і факультетом;
- забезпечення належної матеріально-технічної бази, розширення доступу студентів і викладачів до електронних ресурсів, модернізація бібліотеки, створення медіатеки;
- перетворення кафедри у науково-освітній центр;
- розробка нових підходів до розрахунку навантаження кафедри і кожного викладача; перегляд видів діяльності викладачів; перегляд кадрової політики;
- пошук шляхів подолання стереотипів, які склалися в організації освітнього процесу, розгортання проектної діяльності щодо розробки науково-обґрунтованих рекомендацій, технологій, методик використання сучасного наукового знання;
- розвиток транснаціональної освіти, яка матиме такі механізми навчання, як дистанційне, модульне і т.п. і нові освітні заклади (Офшорні навчальні заклади, корпоративні університети, міжнародні навчальні заклади, віртуальні університети і т.п.).

Таким чином, можна стверджувати, що приєднання України до Болонського процесу дає новий поштовх для реформування підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, що, в свою чергу, допоможе забезпечити соціальні ефекти:

- становлення людини нового культурного типу;
- досягнення нової якості освіти;
- підвищення престижу фахівців з вищою освітою;
- задоволеність процесів якістю професійної підготовки;
- усталеність соціального партнерства;
- зниження соціальної напруги у суспільстві засобами освіти тощо.

Ефективність і результативність цієї роботи залежить від злагодженості дій усіх вищих навчальних закладів України.

Ред'ярд Кіплінг писав: "Освіта – найважливіше із земних благ, якщо вона найвищої якості. У протилежному випадку вона зовсім даремна".

Пропонована стаття, певна річ, не вичерпує усіх питань підготовки працівників соціальної сфери у контексті Болонського процесу. До перспективних напрямів її подальшого вивчення можна віднести: єдність теорії і практики у процесі різнорівневої підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників; проблеми наукової діяльності і творчої позааудиторної роботи студентів, дослідження особливостей практичної підготовки, системи тьютерства і супервізії, можливостей дистанційного навчання та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес у фактах і документах/ Упоряд. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіяко В.В., Бабич І.І. – Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / За ред. В.К. Кременя. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
3. Елизарова Г.В. Готовність студента к освоению положений Болонского процесса // Информационный бюллетень РГПУ им. А.И. Герцена. №2(30) – СПб., 2006. – С. 59-63.

4. Обучение социальной работе: Преемственность и инновации / Под ред. Ш. Рамон, Р. Сари. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 176 с.
5. Тонконогая Е.П. О совершенствовании теоретической подготовки специалистов по социальной работе // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ: Тезисы докладов. – СПб., 1999. – С. 222-225.
6. Холостова Е.И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника. – М.: Союз, 1993. – 110 с.
7. Чобітько М.Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект. – Черкаси: Брама, 2006. – 560 с.

УДК [37.035: 316.47] 613.884 – 053.6

СОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОЦЕС СТАТЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Байдюк Н.В., здобувач

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

У статті порушуються важливі питання статевої соціалізації дітей старшого підліткового віку: оцінюється рівень статевої культури, особливості міжстатевого спілкування з однолітками, основні джерела отримання інформації про інтимне життя, ставлення старшокласників до статевої освіти.

Ключові слова: соціальне середовище, статева соціалізація, статеві стосунки, старшокласники.

Байдюк Н.В. ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ НА ПРОЦЕСС ПОЛОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ / Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Украина.

В статье поднимается важный вопрос половой социализации детей старшего подросткового возраста: оценивается уровень половой культуры, особенности межполового общения со сверстниками, основные информационные источники про половую жизнь, отношение старшекласников к половому просвещению.

Ключевые слова: социальная среда, половая социализация, половые отношения, старшекласники.

Baydjuk N.V. THE PECULIARITIES OF SOCIAL ENVIRONMENT'S INFLUENCE OF THE PROCESS OF SEX SOCIALIZATION OF SENIOR PUPILS / Cherkassi national university Nat of B. Hmelnitskiy, Ukraine.

The main idea of the article is the issue of the gender socialisation of teenagers: the level of sex culture, communication between different sexes, the sources of information about sexual relationships, the attitudes of high school students to the issues of sexual education.

Key words: social environment, sex socialisation, sex relations, senior pupils.

Одним із головних завдань будь-якого суспільства є створення оптимальних умов для соціалізації молодого покоління, адже саме молодь у майбутньому визначатиме перспективи та шлях розвитку держави, формуватиме її майбутнє. Узагальненим наслідком процесу соціалізації стає усвідомлення і прийняття власних життєвих перспектив і можливого місця і ролі у суспільному житті, визначення своїх покликань, формування життєвого проекту, уміння жити у колективі, оволодіння культурою інтимних взаємин. Саме процес входження індивіда як представника певної статі у